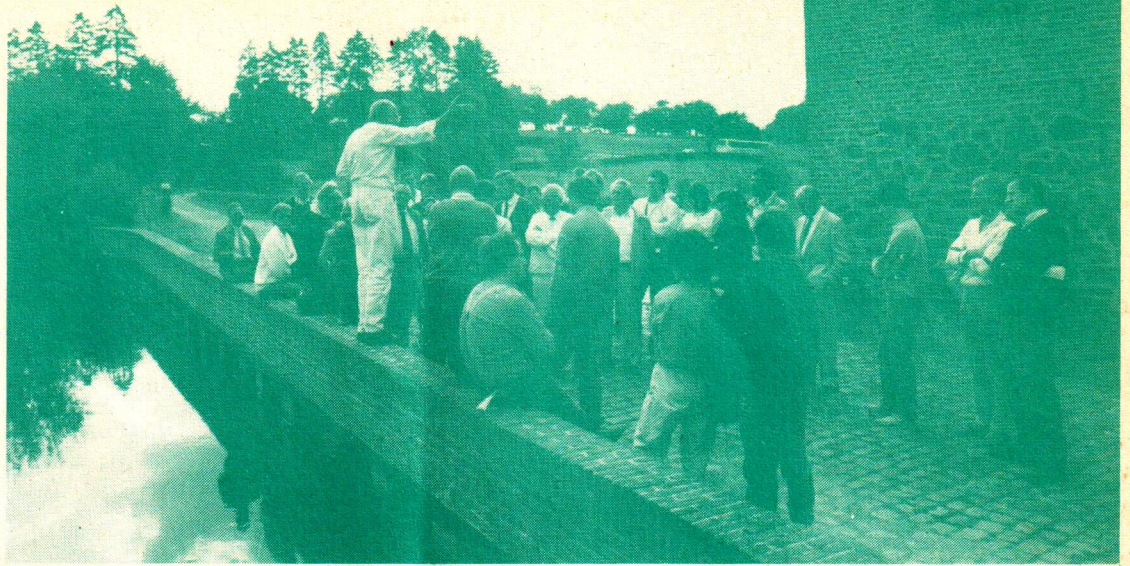

Uitgave Ambachtelijk Korenmolenaarsgilde, Postbus 3086, 3101 BE SCHIEDAM
NOVEMBER/DECEMBER 1987 - nummer 79 - Verschijnt tweemaandelijkse

Een niet geringe opkomst van 42 personen en stralend najaarsweer belooft veel goeds toen eindelijk op maandag 28 september ons uitje plaatshad. Het verzamelen was in Valkenburg, vanwaar we per touringcar, onder leiding van dhr. Ficq, onze reisleader, vertrokken. Allereerst werd de watermolen van Wittem van collega Vrehe bezocht. De molen heeft een diepliggende werkvloer, met daarboven een soort halfzolder voor de stenen, en enige opslagruimte op wat hoger gelegen halfzolders aan weerskanten. Een houten gangwerk en een in pandig ijzeren waterrad zorgen voor de aandrijving van de drie koppels stenen. Vrehe maalt nog regelmatig, zowel veevoer als consumptiemeel.

Via het glooiende Limburgse landschap reden we naar de tweede molen op onze tocht: de Volmolen in Epen met molenaar Kroonen. We werden er getraakteerd op koffie en brood. De molen is dagelijks in gebruik en maalt voor Echte Bakkers. Een silo-installatie van ca. 42 ton, een elevator, een reiniger en een graanmenger zorgen voor ontvangst en maalklaar maken van de grondstof. Vervolgens wordt op één van beide stenen gemalen of geplet op de pletwals. Er is pneumatisch transport van meel en via een meelmenger wordt er opgezakt in papieren zakken. De Volmolen, oorspronkelijk bestemd voor het vullen van lakenstof, heeft veel aanloop van toeristen en thuisbakkers. Geen wonder, als je niet alleen naar het produkt kijkt maar ook het prachtige landschap in je beschouwing betreft! Een volgende stop was in Mechelen, voor de Bovenste Molens, een gebouwencomplex waarvan het graanmolengedeelte bedrijfsklaar is. De andere molen, voormalige oliemolen, is in gebruik als woning. De graanmolen is volledig ingericht met silo's, elevatoren reinig-

Watermolens zien op ons 'dagje uit'.

ging, mengers etc. Een deels houten waterrad drijft de beide stenen aan. Molenaar Kattebelt heeft jammer genoeg een grote klant verloren. Hopelijk slaagt hij er gauw in daarvoor vervanging te vinden.

De laatste molen was in Gulpen, de Neuborger watermolen van de heer Roex. Een heel groot bouwwerk met een kolossaal waterrad, vier stenen op de eerste zolder en daarboven een enorme voorraadzolder. Er wordt af en toe wat veevoer gemalen, maar de toekomst voor de molen ziet men er in de horecasector. Ons uitje werd afgesloten met een sfeervol diner in de Franse Molen in Valkenburg, waar je eet tussen gangwerken en maalstenen. Kan het mooier voor zulke molengekken als wij zijn?

J.G.T./J.H.

Nieuwe oogst: geen paniek!

Op grond van het gehele weerpatroon van de afgelopen zomer werd al geen topkwaliteit verwacht van de tarwe-oogst, maar zo'n slechte oogst als die van dit jaar kunnen zich maar weinigen uit het verleden herinneren! In 1957 schijnt op vergelijkbare schaal in West-Europa schot te zijn opgetreden, maar toen was schrijver dezes nauwelijks twee jaar. Wanneer wordt rekening gehouden met een veel lagere mechanisatie-graad van de akkerbouw vergeleken met nu, dan zegt dat wel iets over de oogst van 1987!

In de gelukkig goede septembermaand reden in het hele land de combines. In andere jaren is Zeeland vaak zo'n tien dagen eerder dan de kop van Noord-Holland met de tarwe-oogst klaar, en zo'n veertien dagen eerder dan in Groningen. Dit jaar echter was men overal gelijktijdig bezig de tarwe binnen te halen. Dat er dan kwaliteitsverlies is wekt geen verbazing. Op enorme schaal komt schot voor: van Zuid-Frankrijk tot in Denemarken en Zweden. Plaatselijk en ook regionaal zijn er evenwel grote verschillen te zien in de mate van schottigheid. Niet elke graan-

soort is even vatbaar gebleken en niet elk tarveras reageerde volgens het boekje.

De grootste klap heeft wel de rogge gekregen. De hele oogst in West-Europa is praktisch onbruikbaar voor bakkerijdoeleinden. Spaanse en Canadese rogge en de verkopen uit de interventievoorraden zullen de behoefte moeten dekken.

Eén uitzondering

Wat de tarwe betreft is de situatie iets gunstiger. Franse tarwe van gemiddelde kwaliteit is er op het moment voldoende, maar ze vertoont lage valgetallen en dat is voor ons niet gunstig. Topkwaliteit tarwe is dit jaar in Frankrijk niet te koop. De Duitse situatie is minder overzichtelijk. Er is veel schot opgetreden; de goede partijen, schotvrij en met veel eiwit, zijn schaars en dus erg duur. In ons land is het al niet anders. Op één uitzondering na is in alle belangrijke tarwegebieden op grote schaal schot te vinden. Die uitzondering vormt het noordwestelijk kleigebied: Noord-Holland dus. In de Haarlemmermeer nogal wisselvallig, de Wieringermeer e.o. is overwegend

schotvrij en veel baktarwe-partijen blijken een redelijke bakaard te hebben.

Uitermate teleurstellend is het zo hoog geroemde ras Obelisk. Zeer veel partijen, zowel lichtschottige als schotvrije, vertonen klevende degen, een eigenschap die in dit ras nog niet eerder was opgemerkt. En dan te bedenken dat meer dan 50% van het tarweareaal met Obelisk was ingezaaid!

Vooralsnog is er geen reden om in paniek te raken (zoals bij enkele, heel grote industrieën wel het geval is). Want met name in Noord-Holland is, in kleine partijen, prima tarwe te koop.

Werkgroep Inkoop/Keuring. A.P.

Desembakkers voeren straks eigen keurmerk

Bakkers van zg. natuurdesembrood, verenigd in de Stichting Natuur-Desembrood, streven ernaar in januari '88 met een keurmerk te komen om de kwaliteit van het natuurdesembrood in Nederland en België te waarborgen en de verkoop ervan te bevorderen. Het keurmerk is het resultaat van twee jaar onderzoek en touwtrekken over de juiste voorwaarden door zo'n twintig bakkerijen.

Elke bakkerij, die haar desembrood onder de garantie van het keurmerk wil laten vallen, dient zich via een zg. licentie-overeenkomst aan te sluiten bij de stichting. Daarbij gaat het zowel om bakkerijen, die uitsluitend natuurdesembrood bakken, als om bedrijven die naast dit brood ook gistbrood maken. Het merk, dat betrekking heeft op 800-grams volkoren natuurdesembrood van biologisch geteeld graan, krijgt een rond 'logo' in stempelvorm, met daarin groot het woord 'desembrood' en, in kleinere letters, de toevoeging: graan van biologische teelt. Het

beeldmerk wordt gecompleteerd door een certificaat, waarin alle eisen en voorwaarden omschreven staan die aan het desembrood gesteld worden.

Die eisen zijn zesvoudig. Behalve dat het graan van biologische komaf moet zijn dient het gemalen te worden tussen langzaam draaiende molenstenen met geen hogere verhitte dan 40 graden, zonder koeling bereikt. Het meel mag niet zijn uitgezeefd en moet kiemen en zemelen bevatten. Uiteraard moet natuurdesem het rijsmiddel zijn. Geen andere toevoegingen dan onge raffineerd zout (zee- of steenzout) zijn toegestaan. Verder dient de bakker ook te voldoen aan normale baktechnische eisen en wettelijke normen.

Controle

Op de naleving van de normen van het keurmerk wordt controle uitgeoefend. Tenminste een keer per jaar worden de aangesloten bedrijven bezocht door of namens de technische commissie van de stichting. Men is verplicht kosteloos monsters af te staan aan de controlerende instantie.

Wat het meel betreft zal erop worden toegezien dat het asgehalte voldoet aan de normen (tussen 1.75 en 1.85%). Maalrapporten van molenaars zullen overgelegd moeten worden. Een andere controle-eis is dat het zuurdesem bereid moet worden in een aparte desemkamer. Ook gemengde bakkerijen, waar zowel gist- als desembrood worden gebakken, dienen zo'n aparte ruimte te hebben. Tenslotte komt er een verplicht abonnement op de controle door het Station voor Maalderij en Bakkerij te Wageningen en is ook de deelname aan een jaarlijkse keuring/wedstrijd georganiseerd door de stichting verplicht. Een en ander gaat de desembroodbakkers ook geld kosten. Er komt een omzetafhankelijke bijdrage, zowel aan de Stichting Natuur-Desembrood als aan het Station in Wageningen. Voor het publiciteitsmateriaal, dat de stichting gaat uitgeven, moet apart worden betaald.

Stichting Natuur-Desembrood, Postbus 199, 5000 AD Tilburg.

Laat de mulder maar dorsen...

De molen De Roode Leeuw is in zijn jonge bestaan al vaker het middelpunt geweest van een Goudse volksoploop. Op 19 september jongstleden was het weer zover: Marcel Koop en de zijnen hadden een Oogstfeest in elkaar gezet dat klonk als een klok, met als grootste attractie een werkende dors-installatie van in totaal 30 meter lengte.

Om die uit 1938 daterende installatie naar behoren te laten werken was nogal wat voorbereiding nodig geweest. Het begon er al mee dat de eigenaar van de dorsmachine - een ding van het type PTB, oftewel Pot en Ter Borg - bereid moest worden gevonden om zijn machine voor de molen te laten werken. Toen dat in kannen en kruiken was, kwam het erop aan in de buurt een boer te vinden, die een deel van zijn tarwe op het land wilde laten staan terwille van Marcells happening.

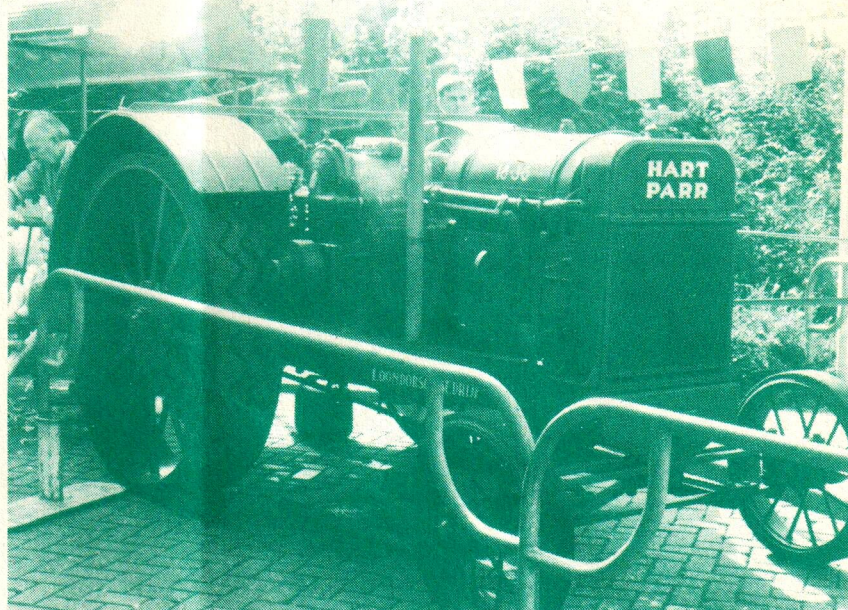
Ophokken

Met een al even eerbiedwaardige maai-binder werd op een zonnige droge namiddag zo'n halve hectare tarwe (Obelisk) afgemaaid. Deze uit het stof gehaalde maai-binder maakte schoven van zo'n 35 cm. dik. Die schoven moesten natuurlijk drogen en dat gebeurde door ze op een speciale manier op het land op te stapelen, het zg. ophokken. Dat ging zo. Zestien schoven worden recht op tegen elkaar gezet. Daarbovenop komen acht tot tien schoven, die iets meer naar binnen moeten liggen, zodat de onderste aren worden afgedekt door de bovenste en de stengels voor afwatering kunnen zorgen. Bovenop dit tiental schoven weer zes schoven en daarbovenop nog eens twee. Deze laatste schoven worden tot één schoof gebonden, met het bindtouwje net onder de aren. De stengels worden als een paraplu uit elkaar getrokken en als 'dakje' op de hok geplant.

Met een paar vrijwilligers, de boer en de twee bedieners van de maai-binder werden al met al 23 hokken opgezet, wat neerkomt op ruim drie ton tarwe.

Nadat de schoven op die manier anderhalve week op het land te drogen hadden gestaan, werden ze op twee platte wagens geladen. Een zware klus omdat de schoven natuurlijk steeds hoger moeten worden opgestoken.

De schoven werden naar een kade gebracht waar ze in een oud zeilschip, een zg. kagenaar, werden overgeladen. Op 19 september was het deze kagenaar die met gevulde ruimen en een deklust van Waddinxveen naar Gouda voer,

waar aan de kade bij de molen een menigte Gouwenaars op zijn komst stond te wachten.

Het oogstfeest, schrijft ons Marcel Koop, werd een schitterend spektakel. De dorsmachine werd door een oude trekker (Hart Parr) met een zeer lange riem aangedreven. Zeven mannen bedienden de dorsmachine en de Borga stropers en een gigantische berg kaf werd daar naast de machine van het koren gescheiden. En niet alleen de dorsinstallatie zorgde voor leven in de brouwerij. Er was een terras aan het water, aan de kade waren meerdere zeilschepen te bewonderen, een aantal oude molenambachten werd ter plekke uitgeoefend en iedereen kon zich op deze stralende zaterdag aan de voet van de prachtige molen te goed doen aan oliebolletjes, pannenkoeken en gezellige muziek.

Nog diezelfde dag werden de zakken graan in de molen verwerkt en per

De maai-binder aan het werk en de van 1938 daterende Hart Parr-trekker.

paard-en-wagen naar de Goudse bakkers afgevoerd. Die hadden de week erna een nieuwe-oogst-actie, met de grote kleurige affiches, uitgedacht tijdens de WOEB-bijeenkomst.

Ook mocht bij het hele gebeuren vanzelf een prijsvraag niet ontbreken. De molen was tussen de wieken gepavoiseerd met scheepvaart-codevlaggen. Die vormden een tekst. Wie slim was kon deze tekst ontcijferen: 'Ambachtelijke korenmolen De Roode Leeuw, Gouda. Hier wordt met wind en minnekraft het fijne graan tot meel gebracht.'

Nadat met velen de klus geklaard was en al het kaf en het stro na het oogstfeest was opgeruimd, kon de bemensing van de Goudse molen met grote tevredenheid terugkijken op het gebeuren.

Zozeer, dat ze het volgend jaar opnieuw willen doen.

Het is een slecht land, waar het niemand goed gaat. Wie het erg goed gaat is Maarten Dolman. Maarten glimt. Elke bewonderende opmerking over zijn molen in IJsselstein beaamt hij met stralende ogen. Kijk naar al die schoongewassen ijsselsteentjes, die maagdelijke eiken balken, het verse verfwerk - de molen "De Windotter", Anno 1732, wordt een juweel. Menige collega is al een kijkje komen nemen en heeft vast, al zegt Maarten het niet, met een jalouse blik in de ogen gemerkt hoe prachtig zijn vakgenoot, daar op de grens van het Utrechts stedelijk gebied, zijn zaakjes voor elkaar krijgt. Wanneer eind van dit jaar de boel gaat draaien, beschikt Maarten Dolman niet alleen over een totaal vernieuwde, maar ook over een voor een goede bedrijfsexploitatie puik toegepaste molen.

Het verbaast een beetje: een gemeente loopt warm voor het behoud van zijn enige molen. Krijgt met allerlei acties onder de burgerij geld bij elkaar voor de restauratie (uiteraard met fikse hulp van rijk en provincie en monumentenzorg) en vindt dan van meet af aan goed dat een jonge molenaar silo's, mengketels en elevatoren dat mooie monument binnensleept. Hoe zit dat - ging dat allemaal zonder slag of stoot? Het blijkt. "Soms ben ik daar wel een beetje stil van", zegt Maarten. "Van het vertrouwen dat ze me van begin af aan gegeven hebben."

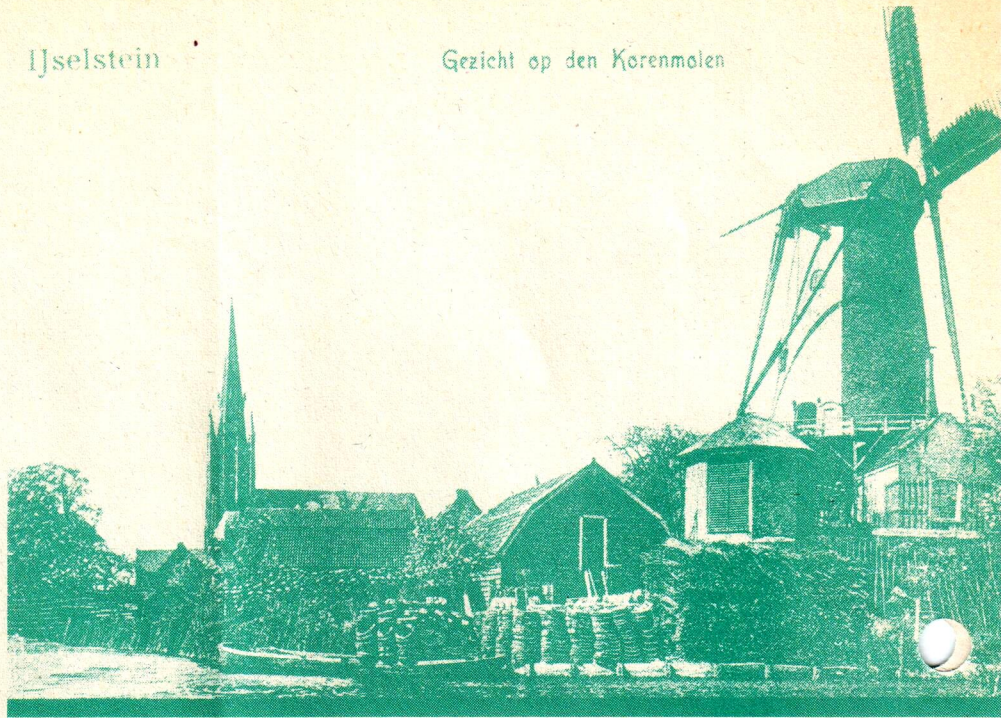
De sollicitatieprocedure was er een van de snelle soort. Zodat Maarten al bij de start van de restauratie kon adviseren. "Toen ze aan de romp aan het metselen waren, zat ik al de mogelijkheden voor een exploitatie op papier te zetten. Want dat is wel de doelstelling geweest: restaureren, maar dan zal-ie malen ook!" En als je vandaag de dag wil malen moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan. "De mensen van de stichting zijn bijvoorbeeld in Wervershoof wezen kijken. Toen ze daar de molen van Adrie Peereboom in bedrijf zagen was hun enthousiasme niet meer te temmen. Dat bezoek heeft zeker een grote doorslag gegeven dat deze molen zo mooi ingericht kan worden."

Prettige mix

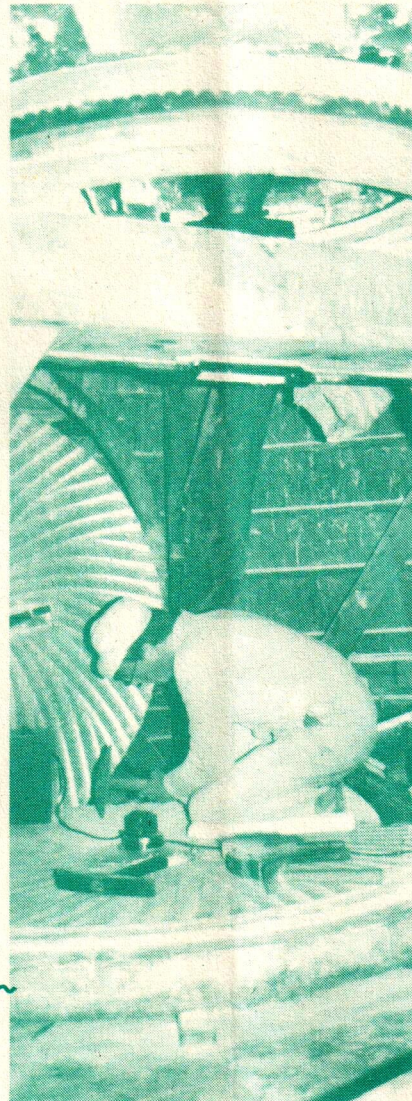
We vangen aan met een rondgang door de molen. Nu, begin oktober, ligt zijn staart nog in delen naast de bouwkeet ("morgen beginnen ze met hem eraan te zetten") en van wieken is nog niks te zien. De roeden worden eind oktober bezorgd en eer ze opgehekt zijn is het zeker half november. Ook de kap moet zijn zwarte jas nog krijgen. Daarente-

IJsselstein

Gezicht op den Korenmolen

Op een ansichtkaart uit 1905 staat de molen 'De Windotter' in IJsselstein er fraai op, inclusief het theekoepeltje.

Maarten Dolman in een voor molenaars bekende pose, op de molen in Wilnis.

Maarten heeft zijn molen, met alles erop en eraan

gen is het groen en witte schilderwerk al bijna gepiept. In de molen ruikt het dan ook naar die prettige mix van lak en nieuw hout. Op elke zolder zijn wel een paar mannen aan het werk: de cirkelzagen snerpen door het telkens onderbroken gesprek.

Nieuw - alles is nieuw. De molen was dan ook nauwelijks molen meer, toen men een klein jaar geleden met de restauratie begon. Er was een romp, met een petje erop, zodat je bijvoor-

beeld erin kon wonen en er kolen in kon opslaan, hetgeen allebei gebeurd is. In feite heeft De Windotter vanaf 1914 niet meer gewerkt. Al vijftien jaar speelde men in IJsselstein met het idee om dit fraai gelegen cultuurmonument (op een stuk stadswal; mooi onderdeel van het 'beschermd stadsgezicht' dat IJsselstein als predikaat heeft) uit zijn smoezelige staat te verlossen. Maar het ding was in handen geraakt van speculanten die er van alles mee wilden beginnen behalve een korenmolenbedrijf. De gemeente was er echter als de kippen bij, toen een handelaar in onroerend goed van het ding af wilde. Er werden restauratieplannen ontworpen en in '84 was er een comité dat gelden voor de herbouw bijeen ging brengen. Zo iets doe je met verkoop van stroopwafels bijvoorbeeld, of met een speciale Windotter-wijn-actie. Begin vorig jaar kwam tenslotte de toezegging van hogerhand voor subsidie voor een totaalplan zodat de molen, samen met het stuk stadsmuur, het parkje eromheen en de theekoepel naast de molen, kon worden aangepakt.

Dat het een totaalplan is merk je wel: metselaars zijn doende steentjes in de vesting te passen en elders kruipen stratemakers op hun knieën rond. Het is ook daar menens: een betonnen plaat ligt tot aan de molen, zodat zelfs vrachtwagens met een laadvermogen tot 20 ton bij de molen kunnen komen. Binnen liggen fonkelnieuwe stenen te wachten op de dag dat zij op de maalzolder in hun stoel worden gezet. Op de stelling, in oranje feestverpakking, het bovenwiel dat een dezer weken naar boven gehesen zal worden. De as zit al in de kap en de koningspil staat als een huis.

In de keet drinken we koffie en maakt Maarten zijn verhaal af. Maarten Dolman werkte op de kleine molen van Wilnis toen er in IJsselstein een molenaarsplaats vrij kwam. Omdat hij inzag, dat er in Wilnis nooit een echte boterham te verdienen zou zijn met de molen dáár - al was het alleen maar omdat aan de goeie windkant hoge begroeiing de grondzeiler dwarszit -, stelde zich de

nu 26-jarige Maarten onmiddellijk kandidaat. Hij werd prompt aangenomen door de stichting die de molen beheert. Die stichting wil een renderend bedrijf, uiteraard het molenonderhoud buiten beschouwing latend. "Dus", zegt Maarten, "moet je aan zo'n zeven tot acht ton denken, als een mooie omzet. We hopen te starten met tenminste drie ton in de week. De vooruitzichten zijn niet slecht. Met allerlei bakkers uit IJsselstein en omgeving zijn contacten en de kleine kring afnemers van Wilnis gaan met mij mee hier naar toe."

Die start is gepland voor april '88. Tot die tijd moet er ingespeeld en ingedraaid worden. Die tijd denkt Maarten hard nodig te hebben. Nu worden de silo's getimmerd; de mengketels zijn er al in. Maar ook de schroeven en de elevator moeten hun plaats nog krijgen. "En veel van m'n tijd gaat ook zitten in het bezoeken van bakkers. Want dat hoort nu ook bij mijn werk."

Vier koppels

Wanneer De Windotter straks in vol bedrijf is liggen er drie koppels stenen. Daarvan zijn twee koppels kunststenen, 17-er stenen van Van Heesch in Duitsland, en een nieuw koppel blauwe stenen. Van de kunststenen wordt één koppel bediend door een electromotor. Een vierde koppel zit verpakt in een verticale doos, het is een steenkoppel (doorsnee zo'n 60 cm) voor het breken van de tarwe. Het apparaat staat nog in Wilnis en wordt tegelijk met een tarwe-

pletter overgebracht. In de plaats van een bloembuil, die niet in de molen paste, komt er een schudzeef in de trant van een zg. plansichter. Dan heeft Maarten de beschikking over twee mengketels van elk 1250 kilo inhoud. En er wordt een siloruimte getimmerd groot genoeg om dik 17 ton tarwe te kunnen bevatten. Mét de mogelijkheid van uitbreiding, zegt hij. De elevator die nog komen moet zal tot aan de maalzolder reiken. De silo's kunnen ermee worden bediend. Door middel van een klepkast kan de elevator ook tarwe laten lopen in een stijgschroef, die naar de luizolder gaat, vanwaar de tarwe kan worden verdeeld over de maalstenen. Boven elk van de stenen komt een 'broek' met de inhoud van een ton elk te hangen. Dat big-bag-systeem heeft Maarten als broekie leren kennen op de molen van wijlen J. Hoogendoorn in Woerden. "Die grote zakken bevallen prima. Je hebt zo nooit last wanneer je met de steenkraan moet werken." Boven alle stenen komen regulateurs.

Een en ander maakt het mogelijk dat Maarten Dolman zijn afnemers het hele scala aan molenprodukten kan aanbieden, van molenaarsvolkorenmeel tot bloem en gebroken en geplette tarwe en alle mogelijke vermengingen, zoals viergranenmix etc.

Voor de verkoop aan particulieren is er op de begane grond een keurig winkeltje, annex kantoor. Ook die particuliere verkoop ziet de molenaar zonnig in, waarbij de toeloop van toeristen in de zomer een extra opsteker kan betekenen.

Dakpannen malen

Met kennelijk plezier keert Maarten, als we uitgepraat zijn, terug naar zijn molen. Daar kan hij de kwast weer indopen om zijn mengketel te verfraaien. Een groot luilekkerland daar, voor iemand die, zoals hij, molengek is vanaf de geboorte. Want zo zit het wel ongeveer bij Maarten. Twaalf jaar was-ie toen hij al meeliiep op De Windhond van Hoogendoorn in Woerden. Zijn vader was een erkend autoriteit op het gebied van molenkaarten verzamelen, terwijl familie van vaderskant in de Zaanstreek een molen heeft gehad, 'De Zwarte Ruiter'. Een marmerslijpmolen, zegt hij, waarmee ze bijvoorbeeld dakpannen maalden voor erfverharding. En vlak ook niet de oudooms uit, die in hun tijd werkten op industriemolens aan de Zaan, zodat het duidelijk is dat er in huize Dolman meer dan eens gepraat is over molens en het molenaarsvak. Dat zal dan nog wel een tijdje doorgaan, dat gesprek. Maarten heeft in elk geval een molen om over naar huis te schrijven.

Rob Batenburg, Cock den Uyl, Jan Kies, Peter Sturkenboom en Hans Titulaer hebben dit voorjaar in Engeland rondgesjowd om molens te bekijken. Het wakkere vijftal had een vol programma. Ga maar na: als u dit artikel gelezen hebt, weet u wat zij op de eerste dag van hun bezoek hebben gezien. Er staat ons dus nog wel het een en ander te wachten.

TO THE MILLS

Na de drie in het vorige artikel beschreven molens belandden we bij de molen van de Fam. Waterfield in Bardwell. Na een vluchtig bezoek aan de molen en een heerlijke maaltijd, gaan we op weg om een aantal molens in de buurt te bekijken.

Allereerst komen we in Upthorpe, alwaar *Stanton Mill* staat. Helaas is er niemand thuis zodat we de molen niet in kunnen. Het is een standerdmolen met een één verdieping tellende onderbouw en met een windroos aan de staart. Van de laatste liggen allerlei onderdelen, nieuw gemaakt, rondom de molen te wachten op montage in het kader van de aan de gang zijnde restauratie. Een gedeelte van het wandbeschot is reeds vernieuwd en de rest moet nog volgen. Het werk aan het beschot leverde voor de meehelpende Duitse vrijwilligers nog een pijnlijke verrassing op. Wat was het geval? De molenaar had in de oorlog op de molen geverfd: "Germans, you will die". Met het verwijderen van het beschot en de daarop aangebrachte lagen werd deze tekst door nota bene die Duitsers weer vrij gemaakt.

Konisch luiwerk

We rijden verder naar *Pakenham Windmill*. Deze dik onder de zwarte teer zittende stenen molen heeft een kap met een stellinkje en een zinken kapbedekking. Het smalle stellinkje is ter hoogte van de roosterhouten gemaakt, kan vanuit de achterkant van de kap, waar zich ook de windroos bevindt, betreden worden en voert aan beide zijden tot vlak bij de roeden. Voor Nederlandse molenaars is het toch wel apart om vanuit deze positie molen, kap en vooral het gevlucht al of niet draaiend te aanschouwen. Het luiwerk zit, zoals veelvuldig het geval is, net

boven de kapzolder. "Onze" luizolder is in Engeland meestal voor een groot deel vol gebouwd met voorraadkaren waar de opgehesen zakken in leeggestort worden. Het sleepluiwerk van deze molen heeft een tafel en een wiel die konisch op elkaar werken.

Kijkende naar werkende sleepluiwerken in Nederlandse molens heb ik wel vaker gedacht: Als dat konisch op elkaar zou werken zou dat dan niet veel mooier lopen? Bij onze haakse overbrengingen zie je nl., naast een wrijving in de richting van het draaiende sleepwiel, ook een wrijving haaks daarop, omdat de luitafel tijdens het ronddraaien ter plekke van het sleepwiel naar dit wiel toe en van dit wiel af beweegt. Je ziet dat daar dan vaak wringend op elkaar lopen. Staat de luitafel stil dan is dit weer verdwenen. Bij het konisch werk draaien de raakvlakken van beide wielen evenwijdig aan elkaar. Zal daardoor minder slijtage optreden en de hijs- en remkracht beter zijn?

Het luiwerk van *Pakenham Windmill* kan behalve op wind ook elektrisch aangedreven worden.

Het spoorwiel in deze molen heeft maar liefst drie tandkransen: één buitenste voor twee steenkoppels, één binnenste, onder tegen de armen bevestigde, krans voor een derde steenkoppel en één bovenste, plat op het wiel liggende, krans voor de bloembuil. Het staakijzer voor het derde steenkoppel loopt noodgedwongen dwars dóór het spilkalf. Opvallend is dat de reguleurs niet door riempjes maar door kettingen gedreven worden.

Ook hier zien we weer dat men eerst in een grote kist maalt en van daaruit met een grote schep de zakken vult. Dit systeem kom je vaak tegen op de Engelse molens.

Nog even terugkomend op het luiwerk in Engelse molens: in het algemeen kan opgemerkt worden, dat men blijkbaar altijd met slechts één zak tegelijk werkt, gelet op de geringe afmetingen van de luigaten.

In deze molen staat verder nog een pletter en een hamermolen opgesteld. We horen hier het verhaal dat de Engelse molenaars niet multerden op de ons bekende wijze, maar dat zij het griesmeel mochten achterhouden als men bloem maakte. Wat ze dan verdienden als ze veevoer of tarwemeel maakten?

Niet ver van de windmolen ligt de *Pakenham Watermill*. Deze grote watermolen heeft een enorm breed, 4.000 kg. wegend, waterrad. De steenrondsels voor de drie koppels worden door een eveneens zeer groot spoorwiel aan-

De standerdmolen van Saxtead Green, met zijn witte kast en blauwe windroos. De omlijsting van ramen en deur is apart. Het kettingwiel is voor het regelen van de kleppen.

gedreven. Op de ruime steenzolder bevinden zich behalve de stenen ook een pletter, een bloembuil en een walsenmolen met builen. Een dieselmotor, die er mooi gepoetst bij staat, kan dit alles via lange riemen, vele pouli's en lange assen aandrijven.

Op de tweede zolder eindigt het luiwerk. De zakken kunnen m.b.v. een steekwagen naar een van de vele graanvakken (bovenkaren) gereden worden, waarin ze worden leeggestort. Op deze molen viel het ons weer op dat de toch al kleine stenen ook nog relatief dun zijn en koud op de vloer of er zelfs in verzonken liggen. Zodoende is het geheel van stenen, kuip en verdere opbouw laag en veel minder ruimte besparend dan in onze molens.

De molen is sterk op bezoekers gericht. Er is allerlei informatie te krijgen en in de hele molen staan voorwerpen die met de maalderij te maken hebben, uitgesteld. Ten behoeve van de particuliere verkoop wordt er af en toe tarwe vermalen.

Moors

Een molen die ook duidelijk op bezoekers ingesteld is is *de standerdmolen van Saxtead Green*. De helemaal wit geverfde kast van deze molen heeft een

Van kleine, dunne stenen, koud op de vloer

Molenbrood, het hele jaar

opvallende blauw geverfde windroos. De deuren en ramen van de onderbouw hebben een wat moers aandoende omlijsting. Konden we de vorige molen dankzij onze gastheer gratis betreden, hier moesten toch ook wij entree betalen bij de juffrouw achter de kassa. De molen heeft tot aan het einde van de W.O. II gewerkt, en is reeds in de vijftiger jaren gerestaureerd. Op de begane grond bevindt zich een dieselmotor. Het drijfwerk voor twee koppels stenen is op de eerste zolder en ook de afzakpunten voor die twee koppels, alsmede voor de bloembuil. Op die zolder bevinden zich behalve de genoemde koppels stenen en de bloembuil nog een aantal hulpwerktuigen (o.a. een apart luiwerkje voor de mechanische maalderij) met de daarbij behorende assen en pouli's; en dat zijn er heel wat!

De tweede zolder, ter hoogte van de kruisplaten, dient voor de opslag van maalgoed in zakken of in graanvakken die uitlopen naar de stenen. De kleine kast herbergt twee steenkoppels die naast elkaar onder het bovenwiel (houten wiel met gietijzeren tandkrans) liggen en via een kleine koning met spoorwiel aangedreven worden. Opvallend is weer hoe dicht alles op elkaar zit in zo'n kleine ruimte. Onderdelen als karen en schoentjes zijn dan ook van minimale afmetingen. Misschien moeten we de aanwezigheid van de bandvang, i.t.t. de blokkenvangen die we tot nu zagen, ook in dit ruimtelijk kader zien.

IJzer

De molen is met behoorlijk wat ijzer verstevigd. Het meest opvallende daarvan is wel de in ijzer uitgevoerde kop van de standaard. Deze is als een mantel om de standaard heen geklemd. Een andere, al eerder waargenomen versteviging bestaat uit een rechts en links van

de standaard lopende zware trekstang, die de steenbalk met de lange berriebalken verbindt. Misschien dat dit te zwaar heeft met het ontbreken van een zetel, waardoor die berriebalken een wat bredere steun missen en meer doorzakneigingen vertonen.

Om de bliksem af te leiden maakt men gebruik van een sleepcontact op de as alsook op de windroos en trekt men via wanden en trap de geleidingskabel tot vlak aan de grond, alwaar een volgend sleepcontact de grond raakt.

Na een ernstig ongeluk enkele jaren geleden ter plekke van de steenrondzels heeft men aldaar alles met plexiglas afgeschermd. Dit is een van de aspecten, die deze molen tot een dode museummolen maken. Jammer dat een zo complete molen er slechts zo statisch staat te staan.

De laatste molen op deze eerste dag is *Framsden Windmill*. Het is een mooi gelegen standaardmolen op een hoge, twee verdiepingen tellende onderbouw. De molen, die slechts één roede heeft, waarvan de meeste kleppen ook nog ontbreken, heeft een zelfde overbrenging naar de stenen als de vorige molen maar met één bijzonderheid, nl. dat de kammen van het bovenwiel een voorbijligging hebben!! Dit heeft te maken met het niet midden onder de as staan van de koning.

Het toepassen van een koning plus spoorwiel in standaardmolens lijkt in Engeland toch wel heel gewoont te zijn i.t.t. tot in Nederland, waar we slechts nog één standaardmolen kennen die dit heeft, nl. Alphen a/d Maas.

Als men de molen bezoekt moet men beslist vragen de verzameling gebruiksvoorwerpen van de molenaar in de nabij gelegen schuur te mogen bewonderen; beslist de moeite waard!

H.T.

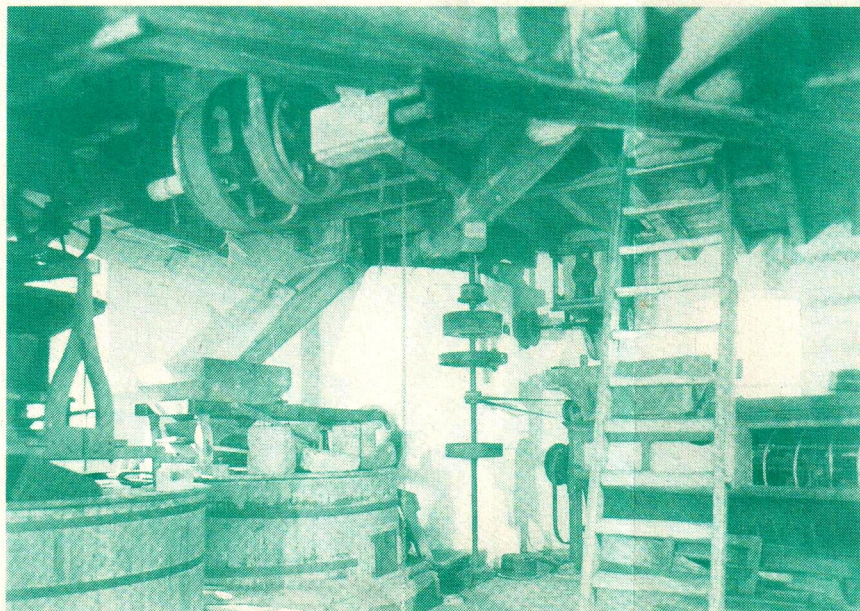
De WOEB-actie 'Tarwe Nieuwe Oogst' heeft een paar dingen duidelijk gemaakt. Bijvoorbeeld dat je wel een oogst kan plannen, maar dat dat niet betekent dat die er dan ook op tijd is. Of dat-ie van een gehalte is waarmee een bakker iets uit kan voeren. Een ander ding, dat zonneklaar is gebleken, komt ons beter van pas. Bakkers blijken gretige en dankbare afnemers van grote kleurige platen, waarop reclame gemaakt wordt voor het produkt van de molen. Het vrolijke muldertje, de armen vol goudgele aren, wordt graag gebruikt door de bakkers bij wie de WOEB-deelnemers aankloppen voor de Tarwe Nieuwe Oogst-actie. Een derde punt van helderheid is, dat bakkers allerm minst op nóg maar weer eens een nieuwe broodsoort zitten te wachten.

Dat knopen we dus in onze oren. En met die wetenschap is de WOEB-werkgroep op 12 oktober aan de slag gegaan om weer een nieuwe activiteit te bedenken.

Ten eerste wil de WOEB zich bij de bakker presenteren als een groep molenaars die niet uitsluitend volkorenmeel leveren. De bakker, zo is de gedachte, moet zich ervan bewust worden dat hij voor veel méér soorten op de molen terecht kan.

Die boodschap gaan we een beetje uitdragen op een vrolijke jaarkalender met begeleidende brief.

Tweede onderdeel, bedoeld voor het jaar 1988, is een actie onder het motto: molenprodukten (en molenbrood) het hele jaar dóór. We maken daartoe vier kleurige affiches in lang formaat, per seizoen één. Lente, zomer, herfst en winter komen op de posters aan de orde. De bedoeling is om naar de bakkersklanten de boodschap uit te dragen, dat de molenbroodsoorten in elk jaargetij welkom zijn, zij het met enkele specifieke verschuivingen in de trant van molenaarsvolkoren in het koudere seizoen en kleinbroodsoorten als de zon prikt (of behoort te prikken). Alle affiches zijn los van elkaar te gebruiken, maar ook in paren, of zelfs alle vier tegelijk.

De eerste verdieping van Saxtead Green-standaardmolen, met stenen, buil en allerlei drijfwerk. Alles wordt door een dieselmotor aangedreven.

'De Hoop' Wervershoof 10 jaar

"Op zaterdag 1 oktober stelde de demissionaire staatssecretaris Hazekamp van Economische Zaken (midden- en kleinbedrijf) in het Noordhollandse Wervershoof de achtkante stellingmolen weer officieel in bedrijf. (...) Molenaar is de jonge Adrie Peereboom, die veel van het vak heeft geleerd onder de hoede van Arie Berkhout, de molenaar van 'Het Rode Hert' te Ouddorp." Op deze manier maakte in oktober 1977 ons lijfblad Van Haver Tot Gort gewag van de ingebruikneming van een molen, die het sindsdien best voor de wind is gegaan. Dat daar vreselijk hard voor is gewerkt is duidelijk, door Adrie en door anderen. Met gepaste trots konden ze daarom op 1 oktober '87 veel gasten ontvangen om het tweede lustrum van het korenmolensbedrijf in Wervershoof te vieren.

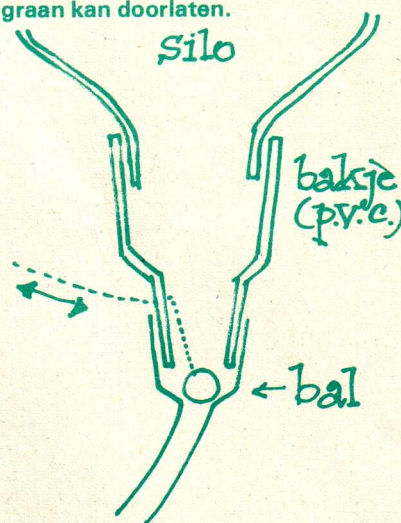
'De Hoop' in Wervershoof is een Echte Bakkers-molen. Dat wil zeggen dat de Noordhollandse bakkers, aangesloten bij de stichting Echte Bakkersgilde, de molen hebben 'geadopteerd' en garant staan voor een bepaalde afname van de molenprodukten. Ingewijden weten dat

daarmee weliswaar een basis is gelegd voor een goede exploitatie maar dat het toch aankomt op inzet en inventiviteit van de molenaar(s) om van de samenwerking méér te maken. 'Die van Wervershoof' zijn er in bijzondere mate in geslaagd zich in de afgelopen tien jaar een plaats te veroveren in een niet gemakkelijk te betreden markt.

Er werden op de lustrumdag vele woorden van lof gesproken, namens de stichting die de molen beheert, namens de gemeente door de burgemeester, namens de bakkers-afnemers door een lyrische vakman die bekende dat de bijdrage van de molen omzetverhogend had gewerkt voor veel bakkers. Tenslotte was het Adrie Peereboom, die, met het van hem bekende enthousiasme, een weerwoord gaf en aankondigde met zo mogelijk nog meer geestdrift te zullen verder bouwen aan kwaliteit en bekendheid van de molenprodukten.

Dat daarmee wat te doen valt, bleek wel uit een presentatie van molenbroodsoorten, liefst vijftig in getal en gemaakt van 15 verschillende meelsoorten van de molen 'De Hoop'. Vanaf deze plaats een felicitatie aan de mannen van Wervershoof.

Oplettende lezers hebben het misschien al opgemerkt: de tekening bij de tennisbalsluiting onder de rubriek *Knap & Slim* in het vorige nummer klopte niet helemaal. Hierbij de juiste tekening, waarbij het balletje wél graan kan doorlaten.

Kopij

Kopij voor het komende nummer gaarne uiterlijk 1 december inzenden aan het redactie-adres: Beukendreef 6, 4631 SG Hoogerheide.

Vele soorten hardhout o.a.

AZIJNHOUT GROENHART POKHOUT

AMSTERDAMSCH
FIJNHOUTHANDEL
Minervahavenweg 14
1013 AR Amsterdam
tel. 020-828079

Voor meelzakken
en zakband
naar

Van Randeraad's Zakkenhandel

Zuidzijde 118 a
2411 RW BODEGRAVEN
Telefoon (01726) 16139
's Avonds na 18.00 uur:
telefoon (03488) 614

PAPIEREN ZAKKEN

voor ambachtelijk
gemalen granen
uit voorraad leverbaar:
afm. 50 x 90 cm.,
onbedrukt.

Sterk concurrerende
prijzen voor het maken
van zakken volgens uw
opgave van afmeting en
druk.

Handelonder-
neming
M. de Cort B.V.
Beneluxstraat 10
5061 KE
OISTERWIJK
Telefoon:
04242-83125

C.L. ROKVEN bliksembeveiliging - onderhoud inspectie

Voor aanleg, onderhoud en inspectie van de
bliksembeveiliging van Uw molens, vraag vrijblijvend
informatie aan

C.L. ROKVEN
v. Homberghlaan 14
5491 GN Sint Oedenrode
tel. 04138-74651 tussen 13.00 - 17.00 uur